

Sonja Wölkowa

Hornjoserbska frazeologija w interneće

W lěće 2004 je wušoł Hornjoserbski frazeologiski słownik¹, w kotrymž wopisuje so wjac hač 3600 hornjoserbskich frazeologizmow, ekscerpowanych z literatury, ze słownikow a z druhich leksikografiskich zběrkow. Wotewrjene wosta při tutym leksikografiskim wobdźělanju prašenje za frazeologiju, kotraž so aktualnje wot nošerjow serbsčiny wužiwa abo kotraž je jim znata. Wosebje zajimuje při tym hornjoserbsčina, kajkuž ju rěči młodźina abo trochu šěršo młodša generacija.

Při tym pak njeje scyła lochko, sej jako zwonkastejacy za tajke prašenje material wobstarac. Naprašnikowa metoda, kotraž móhla so tu wužiwać, móže jenož we wobmjezowanej měrje informacije wo tym přinjesć, kotre frazeologizmy so w tutym kruhu woprawdže wužiwaja, kotrež potajkim słušeja k aktiwnemu frazeologiskemu słowoskłađej. Přez sugerowanje fragmentow frazeologizmow (wudospołnjenske testy) abo prašenja za woznamom frazeologizmow hodža so poprawom jenož pasiwne znajomosće zwěsćić. Onomaziologiski naprašnik z testow typa „Kak prajiš, hdyž chceš zwuraznić, zo je něchtó jara hlupy“ abo „zo je dospołnje pjany“, abo „zo něchtó bjez kónca njezmysl rěči“ pak wjedže jenož zdźěla k wotmołwam z frazeologizmami. Nimo toho so woznam mnohich frazeologizmow jenož čezko tak scharakterizować hodži, zo by so požadana reakcija – mjenujcy podaće frazeologizma – ze spokojacej prawdžepodobnosću docpěć hodžala. Za zdobyće reprezentatiwneho mnóstwa materiala dyrbi tajki naprašnik chětro wobšěrny być. Awtentiska rěčana rěč wšak so z nim tak prawje zapopadnyć njeda. Najefektiwniša je za mjenowane prašenje metoda direktneho wobkedźbowanja komunikacije wotpowědnych probandow.

Za zastup do problematiki aktiwnje wužiwanjeje hornjoserbskeje frazeologije sym sej tohodla wubrała rěč hornjoserbskich internetnych forumow. Chcu wujasnić, čehodla:

1. Wužiwarjo interneta – internawća² su přewažnje młodzi ludžo. To wotpowěduje na jednym boku našim nazhonjenjam a to wobkrućeja na druhim boku přepytowanja we wjacorych krajach. Za pólski internet je so z tym zaběrał na př. Jan Grzenia.³ W swojim přepytowanju cituje wón internetowe naprašowanja z l. 2005, po kotrychž je dohromady 48,3 % wužiwarjow 25 lět abo młodše, dohromady 71,8 % su ludžo hač do 30 lět. Za serbskich internawtow – wužiwarjow interneta je wotpowědne, poměrnje wobmjezowane přepytowanje přewjedła Felicitas Šefrigec, studentka informatiki.⁴ Wona zepěra so na 148 probandow a je za „Serbow w syći“ zwěsćila samo hišće trochu niši přerězk staroby: 43 % w starobnej skupinje do 24 lět, a dohromady 76 % probandow bě maksimalnje 30 lět stara.
2. Internawća su mjeztym po splahu nimale wurunani (po položcy muscy a žónske). Grzenia podawa za pólski internet za lěto 2000 hišće podžěl 73,1 % muskich pro-

¹ Anatolij Ivčenko, Sonja Wölke, Hornjoserbski frazeologiski słownik. Oborsorbisches phraselogisches Wörterbuch. Верхнелужицкий фразеологический словарь, Budyšin 2004 (dale HFS).

² Terminus „internawća“ sym přewzała a adaptowała z knihi Jana Grzenia, přir. nózku 3.

³ Por. Jan Grzenia, Komunikacija jazykowa w interneće, Warszawa 2006.

⁴ Přepytowanje, přewjedzene w meji 2006 we wobłuku diplomoweho dźěla, je w interneće wozjewjene pod adresu <http://student.medieninformatik.de/fschaeffrig/index.php>.

- bandow, 2003 bě jich jenož hišće 54 %. Podobne poměry (52 % muskich internawtow) zwěšća Šefrigec za Serbow.
3. Forumy su mjez serbskimu internawtami dosć derje frekwentowana forma internetneje aktiwnosće. Šefrigec zwěšća wobdźělenje na forumach nimale pola połojcy naprašowanych (49 %, ale bjez specifikacije po rěči). Wone steja tež we wobľubowanosći poskitkow w interneće chětro daleko horjeka. Z lisćiny stej jenož *internecy* a *interserb* forumaj, tamne poskitki su portale z mjenje interakciskimi móžnosćemi.

www.runjewonline.info	90
www.internecy.de	78
www.serbske-nowiny.de	73
www.mdr.de/serbski-program (Serbski rozhłós)	60
www.interserb.de	52
Němsko-serbski online słownik	51
www.uni-leipzig.de/~sorb (Institut za sorabistiku, Lipsk)	31
www.domowina.de	30
www.serbski-institut.de	28
Serbska Wikipedija	24
www.sorben.com	22
www.rozhlad.de	20
Serbski rěčny pakćik za Mozillu	18

Popularnosć serbskorěčnych internetowych poskitkow (po F. Šefrigec, přir. nózku 4)

4. Za internetne forumy je charakteristiski korespondenciski typ komunikacije.⁵ Hačrunjež tworja dopisy w forumach wěsty typ publikacije – wone su zjawnje přistupne, a jich rěč je formalnje pisana, ma wona tola jara wjele zhromadneho rěčanej rěču. Z niskej přerěznej starobu internawtow zwisuje sylny wliw wobchadneje rěče, spontanosć, nachilnosć k rěčnym hrajkam. Typiske je za forumy, zo so a priori ignoruje socialna hierarchija z woprawdžiteho swěta. We wirtuelnym swěće foruma knježi wirtuelne runostajenje a wotpowědnje niska socialna distanca mjez wobdźělnikami komunikacije.⁶

Tež za serbskej forumaj interserb a internecy plaći tajka charakteristika – wobchadna rěč jewi so tu zdžěla w mjenje bóle fonetiskich zapisach. Husto njewužiwaja so diakritiske znamješka. Spisowna norma so w dalokej měrje ignoruje, wothladajo wot druhdy woprawdže njepřewidzomnje njeznajomosće tuteje normy – a to je program a wotpohlad. Wo tym swědči moto, kotraž je sej jedyn z wužiwarjow interserba wubrał: *Orthographija a interpunkcija tuteho teksta su swobodne wunamakane!* Dalši přikład je

⁵ Přir. dokładnu analizu kajkosćow pólskeje internetoweje komunikacije w: Grzenia 2006 (wosebje s. 97–119).

⁶ Nastawa samo nowa, wirtuelna hierarchija komunikaciskich woprawnjenjow, w kotrejž ma najwyšu poziciju t. mj. administrator skupiny, štož pak nima konsekwency za jeho prestiž a za distancu k druhim wobdźělnikam foruma.

sćěhowace wuprajenje: *rjenje je, hdyz mozes jonu tez we "inter"nece sebsce zwac, bjez toho zo ci nechton twoje zmylki we serbscinje nalici.*

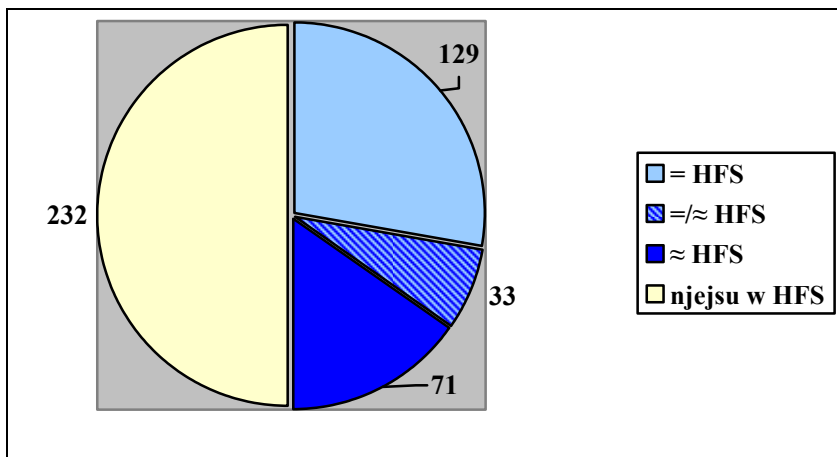
Wosebitu rólu hraje w serbskimaj forumomaj wjacerěčnosť jeju wobdźělnikow. Namakamy tam tójšto němskorěčnych citatow abo prosće přechadjenje z jedneje rěče do druheje. Namakamy žortne měšenje rěčow: *@ BobMarley= Sy ty serbscinu wotwuknyl? – nein, ich pisam nur wie so mi to will.* W druhich padach so prawopis jedneje rěče na druhu nałožuje: serbski na jendželščinu – *u rejhly sink so... aj downt wódn sink so, u nooow* – abo němski na serbščinu – *jen znate wot mje pisa přeco tajke SMS. ta posledna bě: „Lowß nyke, ja tschakam“.* Nic naposledk wužiwa so w forumach jara wjele ekspresiwnych wurazowych srědkow – tuž je to tež za přepytowanje frazeologije wunošne žórlo.

Moju datowu bazu tworitej potajkim forumaj www.internecy.de (założeny 2000, 220 zapisanych člonow) a www.interserb.de (założeny 2003, 243 zapisanych člonow). Sym jej hač dr srjedz meje 2007 nimale kompletnje za frazeologiju přehladala, dalokož běchu přinoški hišće přistupne.

Mjenowanej forumaj so mjezsobu rozeznawatej: Wobaj drje mataj rjad podforumow, tola znutřka maja internecy hierarchizowanu štomikowu strukturu a interserb linearnu. Za internecy je typiski jara kontrowersny duktus – hustodość přědnje kritika do ranjacych nadběhow a wusměšowanja. Interserb ma porno tomu skerje zabawny, pozitiwny duktus, nahladny podžěl tworja organizowanje zhromadnych zabawow a towarške kontakty młodžiny. Z tym je šansa data, frazeologizmy šěrokeje palety ekspresiwnoće w materialu namakać – wot žortnych a ironiskich hač k pejoratiwnym a samo wulgarnym.

Analyza materiala

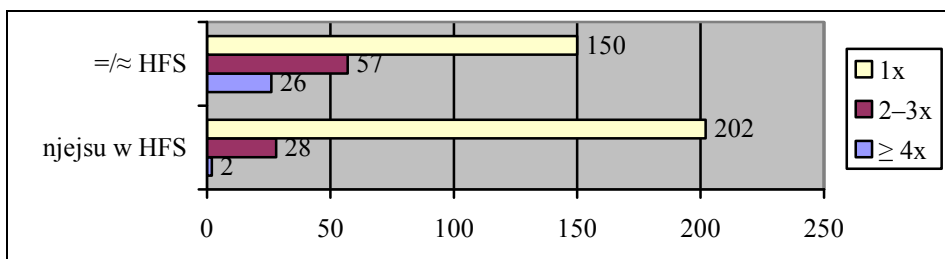
Dohromady sym nazběrała 691 zapiskow z frazeologizmom jako wobstatkom. Někak tři štwórciny (513) pochadžeja z foruma www.internecy.de a jedna štwórcina (178) z foruma www.interserb.de. Dohromady wužiwa so w přepytowanym materialu 465 wšelakich frazeologizmov. Z toho je 162 frazeologizmov w HFS w zapisanej formje registrowane. 104 frazeologizmov jewi so w změnjenej formje w materialu – w interneće mamy potajkim wariantu abo modifikowanu formu. W tutymaj přěnimaj skupinomaj so 33 frazeologizmov kryje, wone su potajkim zapisane w samsnej formje kaž w HFS a přidatnje w změnjenej formje. Hdyž tole wobkedźbujemy a wobě skupinje zjímamy, registruje so 233 frazeologizmov, wužiwaných w přepytowanym materialu, hižo w HFS. Wyše toho mamy 232 frazeologizmov, kotraž njejsu w HFS registrowane. Pokaza so, zo wužiwaja so w přepytowanym materialu někak jenak wjele hižo w HFS registrowanych frazeologizmov kaž dotal njeregistrowanych wobrotow. To rěka, zo maja frazeologizmy, kotraž registruje HFS, z položcu jenož poměrnje niski podžěl na frazeologiji wužiwarjow přepytowanej forumow.

Poměr frazeologizmw w interneće k HFS

Frekwenca jednotliwych frazeologizmw

Sym tež analizowała, kak husto wustupuja jednotliwe frazeologizmy w přepytowanym materialu. Při tym sym zwěsćiła, zo wužiwa so w materialu dohromady 113 frazeologizmw dwójce abo husćišo – to je nimale štwórcina (24,3 %) zapisanych frazeologizmw. Podźěl wjackróć wužiwaných frazeologizmw mjez tymi, kotraž registruje hižo HFS, je signifikantnje wyši (36 %) hač pola njeregistrowanych (13 %). To njetreba poprawom zadžiwać – wšak ma HFS zaměr, registrować frazeologizmy, kiž so wužiwaja. To wšak relatiwizuje tež poměrnje mały podźěl w HFS registrowanych frazeologizmw na cyłkownej ličbje, wšak so wone husćišo wužiwaja hač tamne njeregistrowane. Tola niska frekwenca wospjetneho wužiwanja dotal njeregistrowanych frazeologizmw sugeruje tež podhlad, zo je mjez nimi dosć nahladny džěl ad-hoc-twórbow. Budźemy hišće widźeć, zo je pola dotal njeregistrowanych wobrotow tež podźěl frazeologizmw z formalnje identiskim němskim wotpowědnikom (w mnohich padach su to kalki) powyšeny.

	1x	2-3x	≥ 4x
=/~ HFS	64 %	25 %	11 %
njejsu w HFS	87 %	12 %	1 %

Frekwenca wužiwanja dotal registrowanych resp. njeregistrowanych frazeologizmw

K znazornjenju podam w přiwešku lisćinu najwoblubowanišich frazeologizmow w přepytowanym forumomaj. Su to frazeologizmy, kiž jewja so materialu znajmjeńša štyri króć – tajkich je 28. Najhusćiši z nich je z 15 wobswědčenjemi frazeologizm *něšto na nohi stajić* ‘něšto organizować, přihotować’. Nimale wšě tu zastupjene frazeologizmy su w HFS zapisane, hač na dwaj: *ručku* ⟨*ruku*⟩ *zběhać/zběhnyć* ‘při wothłosowanju přihłosować’ a *žane zdaće njeměć* ‘ničo njerozumić wo něčim’. Přeni z njeju je po wšěm zdaću nowši zjaw, je to kalka z němskeho *sein Händchen heben* – tajki wobrot tež němske frazeologiske słowniki njeregistruja, namakamy pak jón derje wobswědčeny w korpusu Mannheimskeho Instituta za němsku rěč⁷. Druhi wobrot je porno tomu dawno w serbsćinje znaty, w staršej literaturje wšak wustupuje jenož z genitiwom negacije: *zdaća njeměć* abo *ani zdaća njeměć* abo *žanoho zdaća njeměć*. Forma z akuzatiwom jewi so w hornjoserbskim rěčnym korpusu hakle po druhej swětowej wójnje.

Sym wuzběhnyła poměrnje snadny podžěl leksikografisce registrowanych frazeologizmow w přepytowanym materialu – je jich někak počojca. Nanuzuje so prašenje za wujasnjenjom, na čim to zaleži. Tu mamy wšelake móžnosće:

1. Frazeologiski słownik wulki džěl hornjoserbskeje frazeologije njeregistruje.
2. Wužiwarjo foruma znaja tradicionelnu hornjoserbsku frazeologiju jenož slabje.
3. Wužiwarjo so wědomje prócuja so wot spisowneje normy wotsadzić, zasadžeja wědomje wobchadnorěčne srědki.

Přenja teza wězo njehodži so zaprěć – njemóžemy twjerdzić, zo je HFS w swojej něčičej formje z 3600 frazeologizmami kompletu hornjoserbsku frazeologiju wučerpał. Tola su indicije za to, zo matej tež dalje tezy swoje woprawnjenje. Při tym skedźbnju na to, zo dže wo aktiwnu frazeologisku kompetencu. Pasiwna znajomosć spisownorěčnych frazeologizmow móže wo tójšto wjetša być.

Němski totalny/parcielny frazeologiski ekwiwalent

Ważnu rólu za znajomosć frazeologizma pola wobdžělnikow přepytowaneju forumow hraje wočiwidnje fakt, hač eksistuje formalnje identiski abo bliski němski ekwiwalent (totalne abo parcielne ekwiwalenty). Při tym je wšojedne, hač hodži so wobrot bjez dwěla jako kalka identifikować. Pruwowała sym to z pomocu frazeologiskeho zwjazka Dudena (11. zwjazk)⁸, elektroniskeho wudaća Dudena⁹, frazeologiskeho słownika Lutz Röhricha¹⁰, słownika wobchadneje rěče Heinza Küppera¹¹, z pomocu němskorěčneho korpusa na Lipšćanskej uniwersiće¹² a korpusa instituta za němsku rěč w Mannheimje

⁷ Tutón korpus je w interneće přistupny pod adresu <http://www.ids-mannheim.de/cosmas2>.

⁸ Duden. Redewendungen. Wörterbuch der deutschen Idiomatik, 2., neu bearbeitete und aktualisierte Auflage, Mannheim-Leipzig-Wien-Zürich [bjez lětaličby] (Duden; Band 11)

⁹ Duden – Das große Wörterbuch der deutschen Sprache. Dudenverlag 2000 (PC-Bibliothek Express)

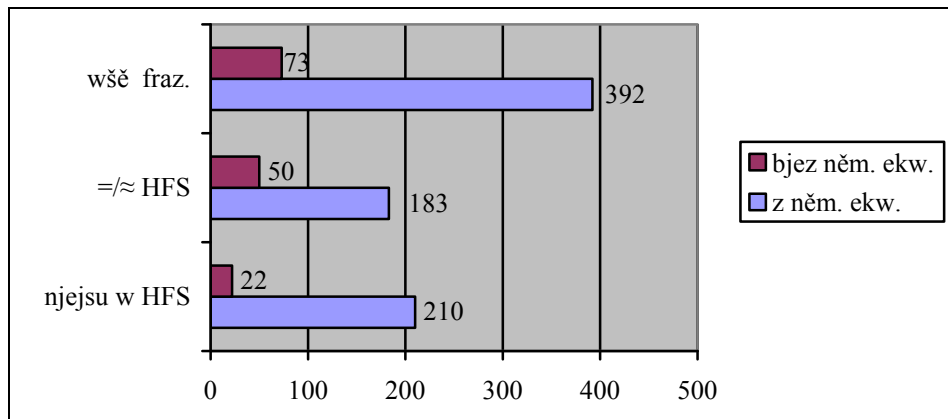
¹⁰ Lutz Röhrich, Das große Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten, Band 1–3, Freiburg-Basel-Wien 1991–92. Elektroniske wudaće: Directmedia Berlin 2004 (= Digitale Bibliothek; Band 42)

¹¹ Heinz Küpper, Wörterbuch der deutschen Umgangssprache. Directmedia Berlin 2000 (= Digitale Bibliothek; Band 36)

¹² Přistupny w interneće pod adresu <http://wortschatz.uni-leipzig.de>.

(hlej nózka 7). Poslednej žórle dowolatej tež tajke němske frazeologizmy namakać, kotrež leksikografisce hišće registrowane njejsu.

W materialu wustupuje mjez 233 wobrotami, kiž su dokładnje abo w podobnej formje w HFS registrowane, dohromady jenož 50 frazeologizmov bjez němskich ekwiwalentow. Zwostawace 183 maja němske frazeologiske paralele. Mjez wobrotami, kotrež njejsu w HFS registrowane, je podźěl tajkich z němskim ekwiwalentom hišće wyši – je to 209 frazeologizmov, mjeztym zo so jenož pola 23 frazeologizmov němski ekwiwalent zwěsćić njeda. Dohromady ma potajkim z wužiwaných 465 frazeologizmov 392 (84,3 %) formalnje bliski němski ekwiwalent a jenož 73 (to je 15,7 %) z registrowaných wobrotow tajki ekwiwalent nima.

	wšě fraz.	=/~ HFS	njejsu w HFS
bjez něm. ekwiwalenta	15,7 %	21,5 %	9,5 %
z něm. ekwiwalentom	84,3 %	78,5 %	90,5 %

Podźěl frazeologizmov z němskim ekwiwalentom

Registrowany podźěl frazeologizmov z formalnje identiskim abo podobnym němskim ekwiwalentom w přepytowanym materialu z internetnych forumow je z tym napadnje wysoki, tak zo dyrbi so z wliwom němčiny na frazeologiske znajomosće awtorow tekstow w přepytowanym forumomaj ličić. K přirunanju podam tu zestajenje wuslědkow třoch přepytowanjow k parcielnej a totalnej ekwiwalency.¹³ Podźěl frazeologizmov z ekwiwalentami je w tutech přepytowanjach wo tójšto niši – mjez 53 % a 66 %.

přirunanaj rěči	parcielne a totalne ekwiwalenty
ruščina – němčina (Rajchštejn 1980)	>60 %
hornjoserbščina – němčina (530 werbalnych fraz.)	66 %
delnjoserbščina – hornjoserbščina (760 fraz.)	53 %

¹³ Dokładnišo wo tym w: Sonja Wölke, Frazeologia w nowym słowniku dolnołużycko-niemieckim, w: Języki mniejszości i języki regionalne / Pod red. Elżbiety Wrocławskiej i Jadwigi Zieniukowej. Warszawa 2003, s. 317–326.

Frazeologizmy, kotrež njewotpowěduja zapiskam w HFS

W přichodnym wotrězku analyzujaja so hłowne typy frazeologizmow, kotrež so w HFS sčyła njenaspomnja resp. kotrež jewjaja so tam w hinašej formje.

Frazeologizmy zapisane w HFS w podobnej formje

- Sprěnja maja so tu mjenować frazeologizmy z wotchilenjemi, kotrež bazuja na prostych ortografiskich misnjenjach abo na horjeka mjenowanym fenomenje „swobodnje wunamakaneje ortografije a interpunkcije“ – wšak je to powšitkowny charakteristikum rěče přepytowanych internetnych forumow:

– *peas jurke, echt geil sto sy jow nanoj stajil, respekt!!!!* [korektnje, wothladajo wot měšenja rěčow (hs., ně., jen.): – *Peace, jurke, echt geil, što sy jow na nohi stajil, respekt!!!!*]

– *ja twocu wam palce napreco ralbicam.* [korektnje: *Ja tlóču wam palcy napřečo Ralbicam.*]

Druhdy wotpowěduje ortografija tež dialektalnemu abo wobchadnorěčnemu wurjekowanju, přir.: *W našej župje su so wone tež nanuzwali kaž tajke drapu.* [korektnje: *nanuzowali, drapy*]

- Namakaja so tež modifikacije w HFS zapisanych frazeologizmow, kotrež leža na runinje morfologiskich abo syntaktiskich zmylkow. Tu přindže zdžěła hižo wliw němčiny jako nastork do prašenja, na př.:

– *Hdže su či hordži Serbja, kotrež jich muža steja a za wotmowlami pytaja.* [korektnje: *Hdže su či hordži Serbja, kotřiž swojeho muža steja a za wotmowlami pytaja?*] Přir. HFS: *swojeho muža stać* ‘so jako kmamy wopokazać’.

– *Njedželu při radiju je so skoro naša cyla swójba wot smjeća pukla!* Přir. HFS: *so ze směchom (ze směchami, ze smječom) puknyć* ‘so jara smječ – zapisana forma drje stejí pod wliwom němskeho *platzen vor Lachen* (Duden 11).

- Dale mamy tójšto přidatnych frazeologiskich wariantow w přirunanju z frazeologizmami, registrowanymi w HFS. Tu móže so na př. jednać wo:

– aspektowe warianty: *ale pola mje njedala zadyn alkohol. nochcu, zo nichto pre hluboko do sklency hlada.* [korektnje: *Ale pola mnje njedawa žadyn alkohol. Nochcu, zo něchtó přehluboko do škleńcy pohlada.*] Přir. HFS: *hluboko* ⟨*porjadnje*⟩ *do škleńčki pohladać* ⟨*pohladnyć*⟩ ‘přewjele alkohola pić’.

– dalše morfologiske warianty: *To móžeš powědać kaž choremu swinjecej, stanje so hakle něšto hdyž je nimale přepozdže* – warianta z njenormatiwnej, wobchadnorěčnej formu datywa sg. substantiwa *swinjo*. Přir. HFS: *někomu rěčeć* ⟨*powědać, přirěčować*⟩ *kaž (dochter) choremu swinjeću* ‘někomu přirěčować, někoho (zwjetša podarmo) přeswědčić spytać’.

– warianty z wobchadnorěčnymi abo we wobchadnej rěči preferowanymi komponetami: *Hewak tola XY skerje zady kulisow wokošpara.* Přir. HFS: *za kulisami* ‘skradžu, njezjawnje, w pozadku’. *Dla toho su so tam do wosow krynyli.* Přir. HFS: *so do włosow dóstać* (z *někim*) ‘so zwadzić z *někim*’.

– warianty z dialektalnje preferowanymi leksemami: *Prawa wulkosć pokaza so, hdyž móžeš wěcownje kritizować, bjez wosobinskich křiwdženjow, hdyž móža potrjecheni swoje bjezwočo wobchować.* Přir. HFS: *swoje wobličo wobchować* ‘swoju nahladnosć wobchować’ – w zapadnych dialektach preferuje so leksem *mjezwočo*, z dialektalnym wurjekowanjom [b’ezwočo].

– warianty z ekspresivnymi leksemami, kotraž su synonymne z jednej komponentu: *To dyrbi jen sej woprawdže rěpu lamać*. Přir. HFS: *hlowu <hlójčku> sej lamać (wo něčim) ‘čežko přemyslować’* – *rěpa* je ekspresivny synonym za *hlowa*; kedžbu tež na wobchadnorěčne *jen (<jedyn)* jako powšitkowy subjekt, spisownje *čłowjek*.

– warianty z rozšěrjenjemi, kiž powyšaja ekspresivnosć abo žortny charakter: *To so wšě kokoše z cômto honačom wótrje wošćeraja* ,,,- :-) ,,,- :-) Přir. HFS: *kokoški so směja ‘to je směšne’*.

• Dalši typ změnow na frazeologizmach, registrowaných w HFS, su wot konteksta wotwisowace modifikacije frazeologizmow – w frazeologiskim slědženju řeči so w tym zwisku wo tekst tworjacych potencach frazeologizmow. Regularna forma frazeologizma so w tajkich padach kontekstěj přiměri.¹⁴

– *Studowany by dyrbjał, lubuje-li swoju maćeršćinu, krućišo w rěčnym sedle sydać!!* Přir. HFS: *kruće w sedle sedžeć, <w sedle wostać> ‘wěsty być, we wěstěj poziciji być, so lochko zamylić njedać’* – modifikacija přez rozšěrjenje z atributom *rěčny* skedźbnja na to, zo dže w tym padže wo rěčnu wěstosć.

– *ton kadla em wso we a wso kusk lepje hac druzy. abo je hizo nehdze psyk wopus zbehnył bjez toho zo je XY wo tym pisał* [korektnje: *Tón kadla em wšo wě a wšo kusk lěpje hać druzy. Abo je hižo něhdže psyk wopus zběhnył, bjez toho zo je XY wo tym pisał?*] – Přir. HFS: *być wšudže <wšudžom>, hdžež pos <psyk> wopus zběhnje ‘wšudže pódla być (chcyć)’*.

– *sym prez itunes donoserbski program scehowala. jara cool. mi je serbska wutroba poskocila.* [korektnje: *Sym prez iTunes dolnoserbski program scěhowała. Jara cool. Mi je serbska wutroba poskočila.*] Přir. HFS: *wutroba poskakuje <skače> někomu ‘něchtó so jara wjeseli’* – zapisana forma je aspektowa warianta z kontekstowym přiměrjenjom na situaciju přez rozšěrjacy atribut *serbska* – dže wo wjeselo nad serbskorěčnym poskitkom w interneće.

• Džěl změnow w forumach zapisanych frazeologizmow w přirunanju z HFS wšak dyrbi so bjezdweła z njedokładnej znajomosću wotpowědneho frazeologizma wujasnić, druhdy móže wliw němskeho ekwiwalenta při tym rólu hrać. Přenje přitřechi na př. w scěhowacym přikładže: *Cituj original a nic někajke srybarstwo, kotraž sy sej z mozow wucycał ...* Přir. HFS: *sej z porstow <z porsta> wucycać/cycać něšto ‘sej něšto wumyslić’*. Samsne plaći tež w scěhowacym padže: *Nic wšo cuze a nowe hnydom do rowa steptać.* Přir. HFS: *do blóta <procha> teptać/steptać někoho, něšto ‘ze zacpěćom wo někim, něčim rěčeć, z někim wobchadžeć’*. Wliw podobneho němskeho frazeologizma a zdobom njedosahacu znajomosć serbskeho pokaza nam přikład: *Ale čehodla nic jónu přez strang hić?* Přir. HFS: *přez postronki <postronk> bić/dyrić ‘z rozwólnošću hluposće worać, přehnawać’* resp. němski frazeologizm *über den Strang <die Stränge> schlagen* (Röhrich) – wariacija potrjechi samo wobě awtosemantiskej komponente frazeologizma.

Typy zapisanych frazeologizmow, kiž njejsu w HFS

• Mjez frazeologizmami, kiž HFS njeregistruje, namaka so mjez druhim rjad dotal njezapisanych tradicionalnych wobrotow, na př.: *rić a hubu woćinjować* ‘z wulkim za-

¹⁴ Wo wustupowanju tutoho zjawa w hs. frazeologiji přir. nadrobnišo: S. Wölkowa, Stilistiske potency hornjoserbskich frazeologizmow a jich zasadženje w načasnej publicistice, w: *Lětopis* 50 (2003) 2, s. 95–102.

džiwanjom hladać, wšo, štož so rěči, jako nowe wobdźiwować', *na starosci měć něšto* 'zamołwitosć za něšto měć', *swjaty měř* 'dospołny měř, dospołna přezjednosć'. Tradiționalosć, leksikalizacija rěčneho wobrota hodži so na jednej stronje z pomocu rěčneho korpusa pruwować, na druhej tež přez zaměrne naprašowanje nošerjow hornjoserbšćiny. Měl-li so nowy nakład frazeologiskeho słownika planować, tak dyrbja so tajke wobroty bjezdwěla do njeho přiwzać.

- W přepytowanym materialu sym zwěsćiła tež wšelake neologizmy: *někoho hrabnyć kaž krokodil* 'njejapcy někoho hrabnyć', *někomu w cholowčkach swjerbi* 'něchtó ma seksualne požadliwosće', *zhromadnu nitku namakać* 'so wujednać a zhromadnje za někajki zaměr džělać'. Wšě tute frazeologizmy wustupuja w materialu jenož jónu, tuž je jich zastopnjowanje pod kriterij uzualnosće we wěstej měrje zwažliwe. Mamy pak tež příklad za frekwentowany neologizm: *špos bol* 'to njebě tak chutnje měnjene, běše žort'.¹⁵ Njewujasnjeného pochada je neologizm *bum być* 'jara popularny być' (*zo hrunjje na tujm wjecoru wodka-o tajke bum be, njemozes prede toho wedzec ...*) – wón wustupuje w materialu jenož jónu. Njeje prawdžepodobne, zo tči za tym jendźelski *boom* – wšako pokazuje kongruenca pronomena na to, zo jedna so wo neutrum. Zakład móhla być skerje interjekcija *bum* (za dyr, prasnjenje, wubuch, wulki nawalny ropot).
- Dalši typ su frazeologiske neologizmy, wuchadźace ze znateho němskeho abo serbskeho frazeologizma, na př.: *po nosu* 'po wosobinskih sympatijach', přír.: *jmdm. gefällt jmds. Nase nicht* (Duden 11) a w forumje wobsweđčenu serbsku wersiju *něčejni nos so někomu njelubi* 'něchtó je někomu njesympatiski'.
- Poměrnje wulki je mjez dotal njezapisanymi frazeologizmami podžěl kalkow němskich frazeologizmow.¹⁶ Druhe žórła za kalki njewustupuja, z wuwzaćom frazeologizma *chcyjo nochcyjo*, kotryž je přeložk laćonskeho wobrota *nolens volens*. Kalkowanje němskich frazeologizmow je w hornjoserbšćinje hižo jara dołho praktikowana a legitimna technika rozšěrjowanja frazeologiskeho składa, dopokazać hodži so wona najpozdžišo w Bibliji z lěta 1728.¹⁷ Takle bych posudžowała příklady kaž *z blótom mjetać* 'hubjenje wo někim rěčeć', přír. ně. *mit Dreck werfen* (Röhrich) abo *wodu přédować a wino žlokać* 'ludać, wot druhich, nic pak wot sebje samoho sej wopory žadać', přír. ně. *Wasser predigen und Wein trinken* (Duden 11); *kolo znowa wunamakać* 'něšto hižo eksistowace a derje fungowace wotnowa natwarić chcyć, něšto eksistowace ignorować', přír. ně. *das Rad neu erfinden* (Duden 11) abo *někoho z rječaza pušćić* 'někoho na swobodu pušćić, jeho wjace njekontrolować', přír. ně. *jmdn. von der Leine lassen* (Küpper). Woprawnjenosć a akceptabelnosć tajkich kalkow bazuje najhusćišo na jich přewidnej motiwaciji. To pak wšudze njepřitrjechi – někotre frazeologizmy su faktisce jenož na pozadku swójeho němskeho žórła zrozumliwe. To plaći na př. za wobrot *te prajenje měć* 'postajować', přír. ně. *das Sagen haben* (Duden 11); *off cak być* 'w kóždej situaciji derje a prawje reagować móc', přír. ně. *auf Zack sein* (Duden 11) abo *so lustig činić přez někoho* 'někoho wusměšować', přír. ně. *sich über jemanden lustig machen* (Duden 11).

¹⁵ Tutón frazeologizm dže wróco na stajnje wospjetowane hrónčko studentskeho kabareta na schadźowance. Za tutu informaciju džakuju so Fabianej Kaulfürstěj.

¹⁶ Něhdže 90,5 % dotal njezapisanych frazeologizmow ma formalnje paralelny abo bliski wotpowědnik w němčinje (hlej dale horjeka) – zwjetša jedna so při tym wo kalki.

¹⁷ Dokładnišo wo tym přír. S. Wölkowa, Zwiski mjez hornjoserbskej a němskej frazeologiju – jenož nowe prašenje interferency na zakładze dwurěčnosće?, w: *Lětopis* 46 (1999) 1, s. 122–135.

• Wosebitu skupinu mjez kalkami tworja hybridy, to rěka přeložene frazeologizmy z cuzorěčnym wobstatkom. Jich kwantitatiwny podźěl na přepytowanym materialu je nahladny. Dohromady je jich 90 – to je něšto wjace hač 19 %. Při tym přewažuja jasnje hybridy z němskim wobstatkom – tajkich je dohromady 64, přir. na př.: *bescheid prajić* ← *Bescheid sagen* (Duden 11) ‘zdželić, informować’; *žadyn Durchblick njeměć* ← *Null Durchblick haben* (Küpper) ‘situaciju njerozumić, přehlad njeměć’; *činić Nägel mit Köpfen* ← *Nägel mit Köpfen machen* (Röhrich) ‘z wulkej konsekwencu někajki problem rozrisać’; *powědanje wokolo horceho braja* ← *um den heißen Brei herumreden* (Duden 11) ‘bjez wobsaha rěčeć, so kontrowersnych temow njedótkać’. Tajke frazeologizmy z němskimi elementami su zwjetša wuraznje wobchadnorěčne, jich stabilizowanje a přechod do spisowneje rěče je mało prawdžepodobny. Přewažowanje hybridow z indigenje němskimi elementami w přepytowanym materialu móže zwisować z hižo naspomnjenej tendencu wědomeho wužiwanja wobchadneje rěče, kotraž w sylnej měrje tolerěruje wužiwanje němskich požčonkow. Rědše su w přepytowanym materialu porno tomu hybridy z internacionalizmom jako wobstatkom – tajkich zwěšćich jenož 26, přir. na př.: *spanska tableta* ← *Schlaftablette* (korpus na Lipšćanskej uniwersiće, hlej nózka 12) ‘wostudly čłowjek’; *betonowa hlowa* ← *Betonkopf* (Duden) ‘zasakly čłowjek’; *so z afery wučahnyć* ← *sich aus der Affäre ziehen* (Duden 11) ‘bjez wjetšeje škody so zaso z wuskosćow dóstać’; *na barikady hić* ← *auf die Barrikaden gehen* (Duden 11) ‘protestować’. Tute wobroty su zdžěla w hornjoserbskim rěčnym korpusu hižo wobswědčene (*so z afery scáhnyć* abo *z afery wulězć, na barikady zalězć*) – wotpowědnje wyšej akceptancy internacionalizmom w spisownej hornjoserbsčinje (w přiřunanju z indigenje němskimi požčonkami) zwěšćamy tež pola hybridnych frazeologizmov z tajkim wobstatkom sylnišu tendencu jich integrowanja do spisowneje rěče.¹⁸

Zjeće

Zjimajo hodži so prajić, zo je so wuchadna hipoteza wopodstatniła, zo namakamy w internetnych forumach dobry přistup k spontanej a awtentiskej frazeologiskej praksy jich wužiwarjow. Dokelž je z tutech wužiwarjow po přepytowanju „Serbja w syći“ wjac hač 76 % mlódša hač 30 lět, móžemy tu wo aktiwnych frazeologiskich znajomosćach mlódeje generacije Hornjoserbow rěčeć. Přiznać dyrbi so wobmjuzuju, zo dže při tym předewšěm wo derje wukubłanych ludźi (Šefrigec podawa 63 % studentow resp. absolwentow studija kaž tež 24 % abiturientow). W přepytowanym forumomaj sym nahromadziła 691 padow nałožowanja frazeologizmov – při tym je so 465 wšelakich frazeologizmov wužiwało, na jednotliwy frazeologizm připadnje tuž přerěznje někak połdra razow wobswědčenja. Maksimum frekwency docpěje z 15 dokładami frazeologizm *něšto na nohi stajić*. 352 frazeologizmov je jenož jónu wobswědčene. Napadna je sylna róla němskeje frazeologije na jednej stronje jako zepěra za znajomosć hs. wobrotow a na druhej stronje jako motiw za změny frazeologizmov, za tworjenje hybridnych wobrotow a naposledk jako žórlo nowych, kalkowanych frazeologizmov. Při tym njemóžemy pak tutón němski wliw pawšalnje wujasněć jako scěh interferency a z tym zwjazaneje „degeneracije“ serbskorěčnych kmanosćow pola jich wužiwarjow. Wuznamnu rólu drje hraje tež wědome prócowanje wo demonstratiwne wužiwanje

¹⁸ Nimo hybridnych frazeologizmov wužiwaja so tež kompletnje cuzorěčne frazeologiske citaty – w materialu sym zwěšćila štyri němske a jedyn lačonski: *vor allen Dingen; dumm gelaufen; Gnade dir Gott; ins offene Messer rennen lassen jemanden; non plus ultra*.

wobchadnorěčnych wurazowych srědkow jako kontrast k spisownej rěči. Je pak so tež pokazalo, zo sluša do frazeologiskeje kompetency wužiwarjow přepytowaneju forumow tež solidny podžěl tradicionelnych a leksikografisce hižo registrowanych wobrotow a zdobom rjad hornjoserbskich frazeologizmow bjez němskich paralelow, kotraž w frazeologiskim słowniku registrowane njejsu. Wužiwarjo wobknježa a praktikuja powšitkownje rozšěrjene mechanizmy wariacije a tekstoweho modifikowanja frazeologizmow, štož bjez znajomosće normatiwnych frazeologizmow njeby fungować móhło. Tola zdobom namakamy tež njemało padow, hdžež zawinuje njeznajomosć tradicionelneho hornjoserbskeho frazeologizma zmylki w nałożowanju frazeologizmow abo njetrjebawše tworjenje kalkow.

Přiwěšk:

Najwoblubowaniše frazeologizmy w internetnymaj forumomaj interncy a interserb

	Frazeologizm	= HFS	≈ HFS	suma
1	na nohi stajić <i>něšto</i> ‘ <i>něšto</i> organizować, přihotować’	10	5	15
2	do swěta trubić <i>něšto</i> ‘wozjewić, zjawne sćinić <i>něšto</i> , štož měło so radšo zamjelčeć’	8	1	9
3	měć (kruty <sylny, železny>) rjap ‘sylny, rozsudzeny być, sylny charakter měć’	4	5	9
4	za chribjetom <tyłom> ‘skradžu, bjez něčeje wědy’	4	4	8
5	palc <palcy> tłóčić <džeržeć> <i>někomu</i> ‘ <i>někomu</i> wuspěch přeć’	7		7
6	so z cuzym pjerjom <czuzymi pjerjemi> pyšić ‘sej cuze zaslužby připisować’	6	1	7
7	wzać <i>něšto</i> do rukow <do ruki> ‘zamołwitosć abo nadawk přewzać’	5	2	7
8	do črijow <črijji, črija, škórnje> sunyć/suwać <i>někomu</i> <i>něšto</i> ‘ <i>někomu</i> winu na <i>něčim</i> přisunyć’	6	0	6
9	hubu zakazać <i>někomu</i> ‘ <i>někomu</i> rěčeć zakazać’	6	0	6
10	do rće łazyć <i>někomu</i> ‘so jara podwólne zadžeržeć <i>někomu</i> <i>napřećo</i> ’	4	2	6
11	so za swój nós cybać <přimać, skubać, torhać, čahać> ‘sebjekritiski być, tež swoju winu přiznać’	3	3	6
12	być chuda <zrudna> fara (z <i>něčim</i>) ‘ <i>něčeho</i> je mało, z <i>něčim</i> njesteji derje’	5	0	5
13	do blóta <procha> teptać/steptać <i>někoho</i> , <i>něšto</i> ‘ze zacpěćom wo <i>někim</i> , <i>něčim</i> rěčeć, z <i>někim</i> wobchadžeć’	4	1	5
14	ručku <ruku> zběhać/zběhnyć (njeje w HFS) ‘při wothłosowanju přihłosować’ (<i>pejoratiwnje</i>)’	0	0	5

15	do jednoho hornca ćisnyć <zmjetać, tykać/tyknyć> <i>někoho, něšto</i> ‘ <i>někoho, něšto</i> na samsne wašnje posudźować bjez trěbneho rozeznawanja’	4	0	4
16	z porstom <porstami> pokazować <i>na někoho</i> ‘ <i>na někoho</i> zjawnje pokazować, kiž je normy zranił, <i>jeho</i> wohańbić, zasudźować’	4	0	4
17	w <i>něčejich</i> wočach ‘po <i>něčejim</i> měnjenju’	4	0	4
18	na čole (<i>něčeho</i>) stać <być> ‘w nawjedowacej poziciji być’	3	1	4
19	phi a hańba ‘wulka hańba’	3	1	4
20	hłowu <hlójkcu> sej łamać (<i>wo něčim</i>) ‘ćežko přemyslować <i>wo něčim</i> ’	3	1	4
21	wulku hubu (<i>na někoho</i>) měć ‘lózysce, na njewobknežene wašnje, bjez respekta rěčeć z <i>někim</i> ’	3	1	4
22	za kulisami ‘skradźu, njezjawnje’	3	1	4
23	<i>něchtó</i> by so w rowje wobročil ‘něšto je wulka hańba, je přećiwo zasadam někoho njeboheho’	3	1	4
24	na čuwy hić <i>někomu</i> ‘ <i>někoho</i> mjerzać’	2	2	4
25	hubu < <i>wulgarnje</i> klamu> dźeržeć ‘njerěčeć, mjelčeć’	1	3	4
26	na bluwanje <blenje> hić <być> <i>někomu</i> ‘ <i>někoho</i> gra-wa, <i>někomu</i> je něšto wohidne’	0	4	4
27	kamjenje do puća <na puć> mjetać <ćiskać, waleć> <i>někomu</i> ‘ <i>někomu</i> zadźěwki natwarjeć’	1	3	4
28	žane zdaće njeměć (njeje w HFS) ‘ničo njerozumjeć wo něčim’	0	0	4